

مطالعات آکادمیک در خدمت سیاست (۱)

بهمن اسحاقی
پژوهشگر حوزه جامعه‌شناسی دین

در دهه های اخیر، مطالعه درباره مسائل خاورمیانه در جهان غرب، از نظر ارتباط با سیاست های حاکم بر آن کشورها، باعث بروز افتراقاتی درمیان دانشمندان این حوزه شده است. پژوهش هادر دهه های اخیر نشان داده است که مطالعات انجام گرفته درباره شرق در جهان غرب، در قرون گذشته به صورت درخورملاحظه ای همتا با برساخته های کلیشه ای، هدمند و هم راستا با منافع قدرت های غربی درباره ساکنان این مناطق بوده است. بدین ترتیب، شماری ازپژوهشگران این عرصه بهدفاع ازسیاست خارجی کشورهای خود پرداخته اند و برخی دیگر درپی آن برآمده اند که ازاین سیاست هانتقادکنند.

مطالعات خاورمیانه درآمریکا، همواره سیاست زده وتحت تأثیر گرایش ها وانگیزه های پژوهشگران بوده است. شماری از این پژوهشگران عملا به مدافعان رفتارهای سیاسی دولت مردان خود تبدیل شده اند و شماری دیگر با تمام توان، رفتارهای سیاسی این افراد را نقد کرده اند. در این میان، نقش پژوهشگران آمریکایی و اسرائیلی در این عرصه، بسیار مهم و تأثیرگذار بوده است. به عبارت دیگر، تصور مطالعات خاورمیانه در جهان امروز، بدون درنظر گرفتن دانشمندان آمریکایی و اسرائیلی، بی معناست.

اکنون دانشمندان آمریکایی و اسرائیلی بیشترین تعداد متخصصان خاورمیانه را تشکیل می دهند. در آمریکا بیش از هر کشور دیگری، متخصص خاورمیانه، انجمن علمی، کتاب و فصل نامه و برنامه کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری خاورمیانه وجود دارد. اما بیشترین سرانه متخصص مطالعات خاورمیانه باتوجه به جمعیت، متعلق به اسرائیل است.

چشم اندازی از کشمکش

گرچه در دهه اخیر فعالیت های فکری دانشمندان متخصص مطالعات خاورمیانه در غرب علیه سیاست های کشورهای غربی در قالب انتشار پژوهش های انتقادی ونیز برخی اقدامات مانند تحریم دانشمندان اسرائیلی یا کنفرانس های علمی که در این کشور برگزار می شود، جنبه باز مطالعات خاورمیانه را تشکیل می دهد، گرایش های طرفدار سیاست خارجی این کشورها، نیز از فرصت های بالقوه برای کاستن از فشار فزاینده منتقدان، استفاده بسیار برده اند.

افتراق مذکور درمیان چهره های دانشگاهی متخصص خاورمیانه بعد از وقایع یازدهم سپتامبر سال ۲۰۰۱ نمود بیشتری یافت. دانشمندانی که ادعا می کردند این وقایع، چهره واقعی اسلام وگرایش های دینی در خاورمیانه را نشان داده است، تلاش کردند بر محیط اطراف خود اثر بگذارند. این انتقادها به تدریج ابعاد بیشتری به خود گرفت و منجر به تأسیس نهاد هایی جدید درون نظام آکادمیک غربی و نیز مهارت شماری از پژوهشگران به اندیشکده های غیر دانشگاهی شد تا بدین وسیله بتوانند بر واقعیت اقلیت بودگی خود در فضای دانشگاهی غلبه کنند ودیدگاه های خویش رادر زمینه خاورمیانه به صورتی «سیاست گذارانه» و نه «آکادمیک» عرضه کنند. بدین ترتیب پس از این حملات بود که شماری از دانشمندان متخصص خاورمیانه، با علاقه وانگیزه بیشتر به ارائه دیدگاه هاییشان درباره کشورهای خاورمیانه و جوامع مسلمان پرداختند و تلاش کردند آن دیدگاه ها را در قالب احزاب سیاسی به منصفه ظهور برسانند. بروز نهایی این دیدگاه، همکاری شماری از متخصصان مطالعات خاورمیانه با حزب جمهوری خواه آمریکا در قالب دولت جورج بوش و تئوریزه کردن حمله به عراق وافغانستان بود. این دسته از دانشمندان همچنین تلاش می کردند در عرصه دانشگاهی نیز تغییراتی مطابق دیدگاه های خود ایجاد کنند. این تغییرات به سبب ساختار دانشگاهی غربی، نه در قالب به تعطیلی کشاندن این نهادها، بلکه به صورت تلاش برای کاهش بودجه برخی مؤسسات پژوهشی مرتبط با خاورمیانه ونیز تأسیس نهاد های علمی بدیل برای آن ها بود.

در سال ۲۰۰۳ میلادی دو سال بعد از وقایع یازدهم سپتامبر، مجلس نمایندگان آمریکا مؤسسات مطالعات خاورمیانه دانشگاهی را مکلف کرد که در صورت دریافت حمایت مالی از دولت آمریکا، به «ترویج مباحثات در زمینه سیاست خارجی آمریکا از منظرهای مختلف» بپردازند. این دستور در پی بالاگرفتن اعتراض ها به نقد «افراطی» و «یک طرفه» علیه سیاست خارجی آمریکا در عرصه دانشگاهی، صادر شده بود.

یکی از آثار اصلی در زمینه نقد فعالیت های دانشمندان متخصص مطالعات خاورمیانه، کتاب «نخبه گرایی آکادمیک روی شن؛ شکست مطالعات خاورمیانه در آمریکا»، نوشته «پروفسور مارتین کرم» بود. این کتاب را باید مهم ترین اثر در نقد جریان نوین مطالعات خاورمیانه در جهان غرب دانست که مشخصه اصلی خودرادوری از قدرت سیاسی وبه خصوص نقد آمریکا واسرائیل تعریف می کند. مؤلف کتاب، پروفسور مارتین کرم، پژوهشگر آمریکایی اسرائیلی و فارغ التحصیل دانشگاه پرینستون در رشته مطالعات خاورمیانه است.

پروفسور کرم که درعین حال پژوهشگر متخصص ابعاد سیاسی تشیع در جهان معاصر نیز است، در این کتاب بامتهم کردن دانشمندان غربی به ناتوانی در پیش بینی سیاست و جامعه خاورمیانه در دو دهه گذشته، به رشد اسلام گرایی در این منطقه از جهان اشاره می کند. وی با اسم بردن از پروفسور ادوارد سعید، استاد فقید دانشگاه کلمبیا و نویسنده کتاب مشهور شرق شناسی، اظهار می کند که کتاب مذکور، ابزاری برای پژوهشگران چپگرا و نیز مسلمانان شده است تا بتوانند هژمونی خود را روی مطالعات خاورمیانه در آمریکا یگسترانند. به عقیده او، چنین «فضای غیرمتسامحی» در آکادمیای آمریکایی، سبب شده است طرفداران سیاست خارجی آمریکااز دانشگاه هایه اندیشکده ها و اتاق های فکر کوچ کنند. اظهار نظر کرم از این نظر پذیرفتنی است که شماری از اندیشکده های آمریکایی طی این سال ها در آمریکا تأسیس شده اند یا اقدام به تأسیس بخش های مختص مطالعات خاورمیانه کرده اند. به عبارت دیگر، شماری از طرفداران سیاست های خارجی آمریکا که جامعه دانشگاهی آمریکا همواره آن ها را طرد شده می دانست، در آن ها مشغول به کار شده اند. از نظر کرم، تنها گونه ای از مطالعات خاورمیانه واقع گرا و منطقی است که نقش «خیبرخواهانه» آمریکا در جهان را می پذیرد. گرچه گزارشی که کرم از مهاجوریت طرفداران سیاست خارجی آمریکا واسرائیل در آکادمیایران می کند مطابق واقع است، وی توضیح نمی دهد که چرا این روند، نادرست است وبه چه سبب، اصحاب آکادمیا می باید دیدگاه های انتقادی خود را درباره سیاست خارجی آمریکا واسرائیل تغییر دهند؟

امید حسینی نژاد

بررسی بنیان های هم فهمی بین ادیان، ما را با سؤالات بنیادینی روبه رو می سازد. زمینه مشترک معنوی بین ادیان گوناگون بر چه اساسی شکل می گیرد؟ چگونه اعمالی همچون زیارت و مواجهه های معنوی، می توانند پلی بر فراز اصول اعتقادی مختلف بسازند تا تجربه ای مشترک از امر قدسی را در میان پیروان ادیان برپوراند؟ این مطالعه، با تمرکز بر «حضور الهی» در اسلام شیعی و ارتباط آن با مفاهیم مشابه در یهودیت و مسیحیت، نشان می دهد که زیارت و کسب برکت از حضور قدسی، در توسعه گفت وگو و درک متقابل ادیان، نقش کلیدی دارد.

در روزهای اخیر مقاله ای از دکتر سید امیرحسین اصغری با عنوان **Pilgrimage Theology and Interreligious Dialogue: Exploring Divine Presence in Shi'i Visitation Prayers**، «الهیات زیارت و گفت وگوی ادیان»، در جست وجوی حضور الهی در زیارت نامه های شیعی» منتشر شده است. نویسنده این مقاله، پژوهشگر مطالعات اسلامی در حوزه علوم عقلی و عرفانی در دانشگاه ایندیانای آمریکا و از مترجمان توانمند ایرانی است. او اکنون پژوهشگر پساکتوری گروه دین دانشگاه بیلر ویکو تگزاس ایالات متحده آمریکاست. پژوهش هایش بر تداوم فلسفه و عرفان اسلامی از قرن نوزدهم به بعد در حوزه تشیع، متمرکز است. وی همچنین همکار دکتر جان والبریج در پروژه تحقیقی رساله های طبی جالینوس به عربی و نیز نسخه شناسی و فهرست نویسی فلسفه اشراق به انگلیسی است.

اصغری در چکیده مقاله که به زبان انگلیسی است، درباره اهداف این پژوهش می نویسد: «این مقاله در پی تبیین آن است که چگونه اعمالی چون زیارت و مواجهه با امر قدسی، می تواند تبدیل به زبان معنوی مشترکی شود که مرزهای مختلف الهیاتی را درمی نوردد و ارتباطی وثیق در افاق ادیان مختلف می آفریند. این تحقیق با تأمل در مسئله حضور -حضور همه جا حاضر خداوند، قداست ناشی از رابطه الهی و نقش میانجیگری ائمه واولیای دینی- به تبیین زمینه مشترک معنوی موجود در مبانی آیینی سنت های ابراهیمی می پردازد».

اصغری در این مقاله معتقد است که تحلیل پاره هایی از زیارت نامه های شیعی، نشان دهنده وجود رهیافتی شمولی (inclusive) به تاریخ پیامبران در این متون است که علاوه بر این، روایت اسلام اهل بیی را اسلامی دارای ذات شمولگرایانه می داند. همچنین روشنگر رویکرد عمیق آن به هم فهمی و مواجهه همدلانه پیروان ادیان مختلف است. این مقاله، با ارتباط با مفهوم حضور به عنوان بستری برای درک متقابل، بر تجارب معنوی تأکید و جایگاه این مفهوم را در ایجاد ارتباط سازنده بین الادیانی بررسی می کند. در این گفت وگو برآنیم که محتوای این مقاله و درون مایه بین الادیانی آن را واکاوی کنیم.

● شما مدت ها است در حوزه مطالعات فلسفه و عرفان پژوهش می کنید، به تازگی مقاله ای به زبان انگلیسی از شما منتشر شده است که در آن به موضوع الهیات زیارت، توجه کرده اید. بهانه ویرودتان به این حوزه دین پژوهی چه بوده است؟ شاید بهتر باشد اشاره ای به نقطه آغازین این پژوهش بکنم. در سال ۲۰۱۶ یکی از محققان دین پژوه مسیحی در آمریکا به نام آقای رابرت ارسی که خودش هم رئیس دپارتمان دین در دانشگاه کاتولیک در آمریکا بود، کتابی نوشت به نام History and Presence «تاریخ وحضور».

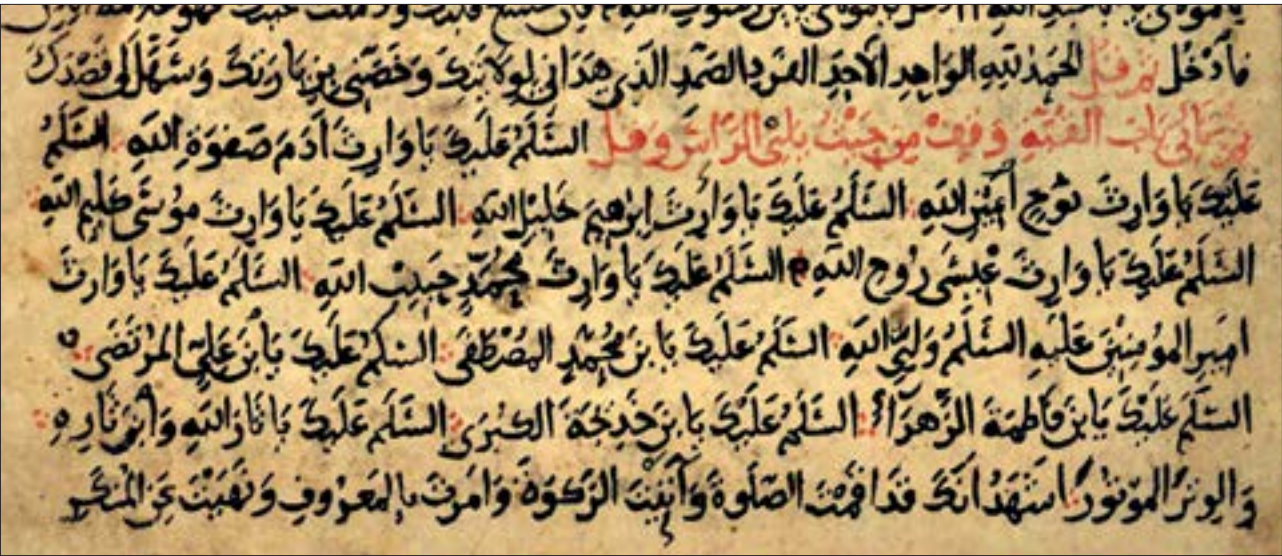

دین اندیشی به سبک «باور»

گفت وگوی شهرآرا با دکتر سید امیرحسین اصغری، پژوهشگر مطالعات اسلامی در دانشگاه ایندیانای آمریکا

الهیات زیارت؛ پلی برای هم فهمی ادیان ابراهیمی

کتاب دین مسئله عقلی، کتاب مصاحبه سید امیرحسین اصغری در کتابخانه استان لندن

ما با مسئله مهمی روبه رو هستیم که در دنیای ادیان ابراهیمی، باید بدانیم این ادیان از یک خدای واحد تشریع شده اند؛ یعنی همان خدایی که بر حضرت ابراهیم^(ع) و عیسی^(ع) وحی می کرد. بر پیامبر ما، حضرت محمد^(ص) نیزوحی نازل می کردوتعارضی درفرمان های الهی وپیام نیست. درست است که پیامبران دارای مراتب متعدد هستند، اما پیام توحیدی آن ها واحد است. گاهی ما در بین ادیان ابراهیمی، گفت وگوهایی درباره موضوعات خاص انجام می دهیم که بیشتر در حوزه متخصصان الهیات دین پژوهی است. اما مسئله الهیات زیارت و فهم آن، تنها مسئله ای آکادمیک نیست، بلکه هم در بین مردم معمولی رواج دارد و هم متخصصان، خود به این مسئله توجه می کنند. شما وقتی با امری قدسی مواجه می شوید، یعنی این گفت وگو از عمق وجود است و تنها مسئله مجادلات کلامی نظری و بین الادیانی که بین متکلمان صورت می گیرد، مطرح نیست.

● باتوجه به نکاتی که اشاره کردید، یعنی با وجود مناسک مشترک دینی در بین ادیان ابراهیمی، می توان فهمی مشترک در این مسئله ایجاد کرد؟ بله، به بیان دیگر، سخن گفتن از مناسک دینی مشترک که در همه ادیان ابراهیمی وجود دارد، باید با زبانی مشترک و همه فهم صورت بگیرد، به عنوان مثال در برکت گرفتن از یک امر قدسی که موضوعی مشترک میان ادیان ابراهیمی است، باید برای فهم آن بازبانی مشترک تلاش کرد. باید توجه کرد که مذهب تشیع دارای ویژگی خاص تری برای اشتراک گذاشتن زبانی همه فهم بین ادیان ابراهیمی در مناسک آیینی است.

● شما باتوجه به زیارت نامه های شیعی سعی کرده اید این هم فهمی مشترک را فهم کنید. به نظر شما در مذهب تشیع به ویژگی خاصی وجود دارد که می توان با تکیه بر آن در این مسیر حرکت کرد؟ من این مسئله را از مستشرق مشهور غربی، ویلفرد مادلونگ، وام می گیرم. او در کتاب جانشینی محمد^(ص)، به نکته ای توجه می کند که نشان می دهد چرا تشیع، ویژگی خاصی در این مسئله دارد. او در آن کتاب، نگاهی به مقوله «آل» یا همان خاندان دارد. در تشیع مهم ترین موضوع، توجه به خاندان پیامبر^(ص) است. شاید سؤال پیش بیاید خوب، این مسئله چه ارتباطی به مفاهیم الهیات زیارت دارد؟ ربط مسئله اینجاست که در تمام زیارت نامه ها وادعیه شیعی، خط ممتدی از حضرت آدم^(ع) تا خاتم پیامبران را پیگیری می کند وامامان^(ع)، وارثان این خط سیر یعنی از حضرت آدم^(ع) تا پیامبر اکرم^(ص) هستند. در روایتی نقل است که

یکی از سخنان اصلی او در کتاب، این است که آکادمی و دین پژوهی مدرن پس از دوران روشنگری گرچه متدولوژی های دین پژوهی مختلفی را ارائه می کند، از یک نکته غافل است. آن نکته این است که عادات هر روزه دین داران مثل زیارت، طلب شفا، حج گردن و... چیست؟ دین پژوهی جدید به این موضوعات به مثابه خرافات و امور غیرعقلی نگاه می کند. او پیش از این، پژوهش های گسترده ای درباره دین داران مسیحی کرده بود، به خصوص درباره برخی مناسک آن ها که مکان های مقدس خاصی دارند یا اینکه در منطقه ای از آمریکای جنوبی، خاک مقدسی دارند که از آن طلب شفا می کنند. طلب شفا کردن نه به معنای این بود که این خاک شفابخش است، بلکه اتفاقی در این خاک افتاده بود که سبب تقدیس آن می شد. نمونه مشابه آن در اسلام، مسئله کربلا و شهادت سیدالشهدا^(ع) است که مسلمانان اعتقاد خاصی به تربت حضرت دارند. رابرت ارسی همه این مسائل را در کتابش مطالعه کرده است و معتقد است که اگر دین پژوهی مدرن از این امور غافل بشود و در مطالعات خود به آن ها توجه نکند، بخش درخور توجهی از روزمرگی های دین مداران را نادیده گرفته است.

من با مطالعه این کتاب و با خواندن آثار دیگری درباره آیین یهود، مثل آثار یوسف مرثی که در یکی از آن ها، مناسک آیینی یهودیان مثل طلب شفا وتوسل و... را بررسی می کند، این جرقه به ذهنم خورد که پژوهشی تطبیقی در این زمینه باتوجه به مناسک دینی در تشیع نیز انجام دهم. شما می دانید در تشیع، مناسک آیینی بسیاری داریم که جزو برنامه های روزانه و معمول مسلمانان شیعی است.

قبل از ظهور اسلام هم مناسک آیینی وجود داشته است. یکی از علت های حضورمردم پیش از ظهوراسلام در مکه، اخذبرکت از کعبه و خدا بوده است. در مذهب تشیع، این موضوع بسیار فراگیرتر است به عنوان اینکه امام معصوم^(ع) مظهر امر قدسی است. موضوع توسل به امام^(ع) به عنوان اینکه او ولی خداست و برای شما دعای می کند، یکی از مفاهیم مهم وگسترده بین شیعیان است. این تأثیرپذیری هم در شخص امام^(ع) هست، هم در حرم و بارگاه اوست که مانند مکانی قدسی است.

● مسئله اصلی شما در این مقاله چیست؟

یک مسئله در پژوهش من، دیرینه شناسی توجه به امر قدسی درمیان پیروان ادیان ابراهیمی است و نکته دیگر این که در مطالعات آکادمیک، دین پژوهی مدرن از یادرفته است، با وجود اینکه همه این سوره هادر مسائل دینی، دارای فلسفه و درون مایه منطقی است و بعد متافیزیکی آن، تبیین های مفصلی را در سبقه خود دارد.

دکتر سید امیرحسین اصغری: درواقع الهیات زیارت، زبانی ایجاد کرده است که زبان گفت وگو با تمام ادیان الهی است و از این نظر، بسیار درخور توجه است. روشنگری و فهم میناهای فلسفی و متافیزیکی در ادبیات زیارت، بسیار درخور توجه است

نسخه ای از سخنان امام علی^(ع) در گنجینه های ترکیه

می شود که تابه حال شناسایی و چاپ نشده و حتی از نام آن هم در هیچ منبع کتاب شناسی، یاد نشده است. نسخه ای کتاب، کامل است و در ضمن مجموعه ای قدیمی در کتابخانه سلیمانیه نگهداری می شود. مؤلف (الأشرف الجعفری)، از علما و شخصیات های بارزوشناخته شده اصفهان وازوزرا و مناقب این شهردر قرن پنجم بوده است. وی در کتب انساب به «اشرف الجعفری، الکافی وزیر باصفهان، و العالم المحدث» وصف شده است. دو فرزند او از مشاهیر عالمان اصفهان

بررسی و هنرورشوی و جای خالی خدا در ادبیات نمایشی را مرور می کند. از هنر انقلابی تا خلبازی در اینستارگام، جسارت مؤمنانه یا خدای آزار دهنده، از مطالب خواندنی این پرونده است. «اسلام سیاسی» به دبیری محمد صابر صادقی نیز موضوع سعادت واین پرسش مهم را بررسی می کند که «ایا حکومت می تواند مردم را به زور به بهشت ببرد؟». مهدی فدایی مهربانی، مصطفی زالی، مسعود معینی پور و محسن قنبریان از نویسندگان این پرونده هستند.

همچنین طاهره حبیبی در پرونده شخصیت، به سراغ تیلور و انقلاب وی در فهم دنیای سکولار می رود و در نهایت، پرشش «عصر سکولار یا عرصه قدرت وزری نظم سکولار؟»، را واکاوی می کند.

هرکه می خواهد در توح^(ع)، موسی^(ع) و عیسی^(ع) بنگرد، به علی بن ابیطالب^(ع) نگاه کند. این حدیث دقیقاً موضوع وارث بودن امامان^(ع) را بیان می کند. شمار زیارت وارث، همه این مفاهیم را در یک مجموعه واحد می بیند. وقتی فردی برای طلب برکت به زیارت امام رضا^(ع) می رود، به بیان دیگر او با تمام انبیا صحبت می کند. به بیان دیگر، یک ویژگی شمول گرایی عجیب در زیارت نامه های شیعی وجود دارد. این شمول گرایی را کمتر در آیین دیگری پیدا خواهید کرد. شما در زیارت وارث، از ابتدا به همه پیامبران، سلام و درود می فرستید و بعد به وارثان آن ها، یعنی امامان^(ع) می رسید.

● پس می توان گفت درون مایه ادبیات زیارت نامه های شیعی، خط سیری ممتد را پیگیری می کند که در آن، به همه ادیان الهی توجه شده است؟ بله، درواقع الهیات زیارت، زبانی ایجاد کرده است که زبان گفت وگو باتمام ادیان الهی است واز این نظر، بسیار درخور توجه است. روشنگری و فهم میناهای فلسفی و متافیزیکی در ادبیات زیارت، بسیار درخور توجه است. شما می توانید این ادعیه را در مقابل یک مسیحی و یهودی قرار دهید و باهم این دعاها را بخوانید. این نشان از شمول گرایی خاص در ادبیات ادعیه شیعه است. قرآن کریم نیز در آیات گوناگونی به این مسئله اشاره کرده است که مسلمان شدن یعنی ایمان به همه ادیان الهی گذشته ومؤمن بودن به درون مایه وحیانی آن ها. خداوند در آیهای از قرآن کریم، وقتی پیامبر اکرم^(ص) را برای دگریشان توصیف می کند، می گوید که او «مصدق پیامبران، همان پیام هایی را که به حضرت موسی^(ع) و عیسی^(ع) نازل شد، تصدیق می کند، به همین دلیل است که به حضرت محمد^(ص) «خاتم الرسل» گفته اند. پس اگر به الهیات زیارت توجه شود، می توان پلی به هم فهمی ادیان ابراهیمی، ایجاد و دگریشان ادیان را هرچه بیشتر به مفاهیم الهیات شیعی نزدیک کرد. ضرورت ندارد همه جلوی یک میز بنشینند تا با هم گفت وگو کنند، بلکه خوانش زیارت نامه های شیعی به راحتی این هم فهمی را ایجاد خواهد کرد.

صفحه نخست مقاله دکتر اصغری درباره الهیات زیارت

دیگری سیده شمس النهار، سید مفضل از محدثان بنام این شهر بوده است و مکرراً نام وی در اسناد روایات دیده می شود و اخبار زیادی نیز در فضایل امیرمؤمنان^(ع) در منابع حدیثی از وی نقل شده است. نوده او نیز شباهه و نقیب الطالبیین اصفهان، سید رضی الدین شمس الساده أبوالمحسن هادی علوی حسینی افضسی اصفهانی، ملقب به السیدالصائن است.

و بررسی انتقادی کتاب زیارت و بازار، زیارت و مشهد در تجربه مسافر کانایه گرد و نقش مارک تواین و شرق شناسان در پیدایش مسیر زبانی فلسطین، از مطالب خواندنی این پرونده است.

«اسلام سیاسی» به دبیری محمد صابر صادقی نیز موضوع سعادت واین پرسش مهم را بررسی می کند که «ایا حکومت می تواند مردم را به زور به بهشت ببرد؟». مهدی فدایی مهربانی، مصطفی زالی، مسعود معینی پور و محسن قنبریان از نویسندگان این پرونده هستند.

همچنین طاهره حبیبی در پرونده شخصیت، به سراغ تیلور و انقلاب وی در فهم دنیای سکولار می رود و در نهایت، پرشش «عصر سکولار یا عرصه قدرت وزری نظم سکولار؟»، را واکاوی می کند.

دوماهنامه الهیات ودین پژوهی «باور»، مدتی است وارد عرصه مجلات اندیشه ای شده است. این مجله که زیر نظر مؤسسه ایران منتشر می شود، به سردبیری مرتضی روحانی مدیریت می شود. سبک مجله، پرونده محور است و هر پرونده با موضوعی خاص، زیر نظر یکی از متخصصان جوان آن حوزه آماده سازی می شود. چندی پیش، دومین شماره دوماهنامه الهیات و دین پژوهی «باور» منتشر شد. این شماره با پنج پرونده، چهار یادداشت آزاد و پیشخوان کتاب در ۲۶۰ صفحه پیش چشم شماست.

پرونده دین و هنر در این شماره به مناسبت اعتراض های پاییزی ۱۴۰۰، به موضوع «الهیات اعتراض» می پردازد. ساجده ابراهیمی در این پرونده، الهیات اعتراض را از صورت بندی تا اجرا،